

Ontmoetingen tussen vossen en mensen

GERRIT JAN DE BRUYN

Sommige mensen storen zich aan de aanwezigheid van vossen in het duin. Maar hoe zit het met de vossen? In hoeverre storen die zich aan de aanwezigheid van mensen in hun duin? Dat hangt sterk af van het gedrag van die mensen. Overigens is het misschien zelfs zo dat de invloed die vossen op de andere duinbewoners hebben, wel eens mede afhankelijk zou kunnen zijn van het menselijk gedrag.

In de vroege ochtend komt een moertje uit het duindoornstruweel. Ze wil haar twee jongen laten spelen op een open plek op een oosthelling, waar de westenwind niet kan komen en waar de lage zon al wat warmte geeft. Plotseling blijft ze staan, kijkt strak voor zich uit, doet nog een paar passen voorwaarts en gaat staan blaffen. De jongen, die achter moeder aan uit de duindoorn kwamen, schieten daar weer in terug. Ma is goed van streek, haar aanhoudend blaffen is duidelijk bedoeld voor een figuur op zo'n twintig meter afstand, met één héél groot oog, dat hij strak op haar gericht houdt. Ze kent hem wel: hij staat er wel vaker, maar dan wat verder weg, hoger op een heuveltje en zonder dat boze oog. Daar was ze zo langzaam al aan gewend en ze had het idee dat het geen kwaad kon als hij zo vanuit de verte wat stond te gluren. Maar nu gaat hij te ver, dit wordt te gek! En ze blijft minuten lang naar de indringer staan blaffen. Haar

echtgenoot hoort haar van veraf, loopt haar richting uit en blijft op tien meter afstand verbaasd naar haar zitten kijken. Maar gelukkig heeft de indringer haar boodschap begrepen: hij haalt het boze oog voor zijn gezicht weg, draait zich om en gaat weer terug de heuvel op, waar hij thuishoort. Tevreden zoekt het moertje haar jongen in de struiken op en na een kwartier komen ze weer tevoorschijn en rennen de kinders onbezorgd achter elkaar aan door het warme droge zand. Het grensincident is schijnbaar alweer vergeten. Maar voor beide partijen is nu duidelijk wat de afspraak is: hij hoort op de heuvel en zij op de open plek bij de duindoorn.

Nieuwsgierigheid afgestraft

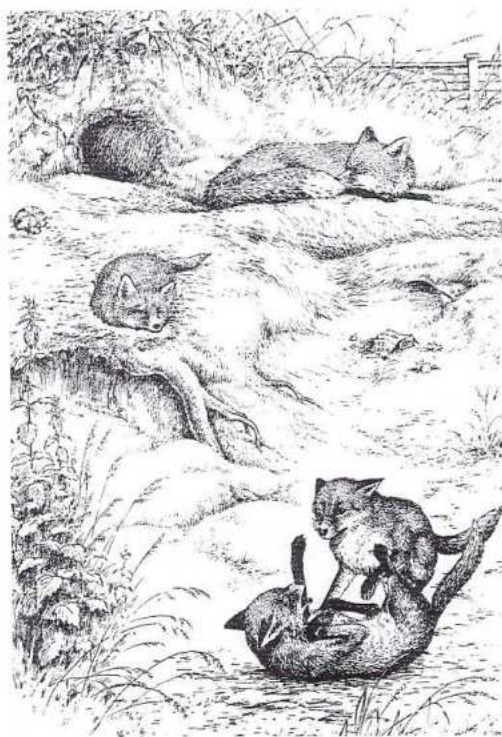
Natuurlijk wist ik dat allang: als je een vossengezin ongestoord wilt bestuderen, moet je je plaats weten. Vanzelf moet je aanvoelen waar je grenzen liggen. Maar ik wilde zo graag de jongen nou eens beeldvullend in mijn telescoop hebben, omdat ik ze nog steeds niet goed uit elkaar kon houden! Nou ja, een paar dagen later, met wat meer geduld, aandacht en respect, lukte dat natuurlijk toch wel.

Toch gebeurde het me nog een keer dat ik een aanvaring had met datzelfde moertje. Ik stond op een heel hoge uitkijkpost in het noorden en zag, dat ze met haar beide jongen heel ver in zuidelijke richting wegtrok. Nu had ik eindelijk de kans om ongemerkt de directe omgeving van het hol te bekijken, naar vraatresten te zoeken en misschien de bouw zelf te vinden. Aldus rende ik het duin af en sloop voorzichtig het 'heilige der heiligen' binnen. Ik vond inderdaad veel vraatresten, zoals ik al vermoedde heel slordig afgegeten, met nog allerlei vleesresten eraan en hier en daar wat onaangeroerde ingewanden, verspilling als gevolg van een enorme overmaat aan konijnen.

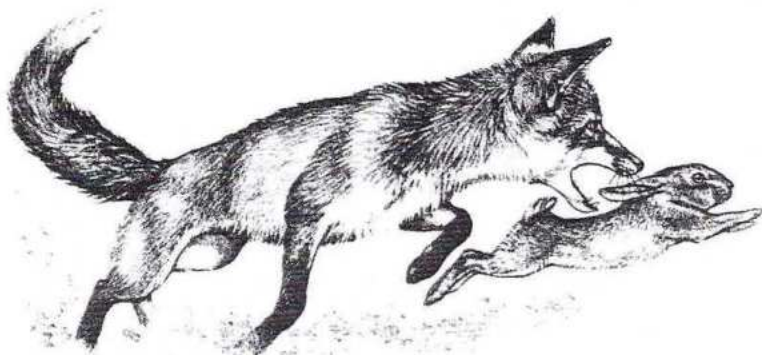
Hierover filosoferend vergat ik de tijd en het feit dat ik in overtreding was. Daaraan werd ik plotsklaps herinnerd door het blaffende moertje, dat inmiddels weer was teruggekeerd en heftig protesteerde tegen deze nieuwe inbreuk op haar privacy. Ik repte mij naar mijn observatiepost en wachtte wat er verder zou gebeuren. Had ik het nu zodanig vernakend dat ze zou verhuizen? Dat zou me misschien wel een heel seizoen aan waarnemingen kosten! Maar na een half uur zag ik haar weer lopen: ze volgde snuffelend precies waar ik had gelopen en verdween weer, om nog een half uur later met de jongen terug te komen. Na een vol uur was de rust dus weergekeerd.

Verstoringen van het gezinsleven

Twee jaar lang heb ik naar vossen gekeken in Berkheide, tussen Wassenaar en Katwijk. Vanuit diverse hoge duintoppen heb je daar een goed

Een speelplaats van jonge vosjes; een schouwspel dat rond half mei te zien is in de duinen (tekening: Guy Troughton).

De vos pakt zijn favoriete hapje, het duinkonijn (tekening: Priscilla Barett).

overzicht en kan je, zonder het gezinsleven te verstoren, heel veel te zien krijgen. Er is één nadeel: het is er erg druk. Bijna iedere ochtend komen er vanaf zeven uur joggers, fietsers, wandelaars en hondenuitlaters langs, die in die volgorde storend zijn voor de vossen en dus voor mijn onderzoek. Joggers en fietsers zijn betrekkelijk gauw voorbij en zolang ze op de paden blijven en niet stilstaan, trekken de vossen zich weinig van ze aan. Het passeren van een wandelaar duurt aanmerkelijk langer, de kans op stilstaan is groter, evenals de kans dat een wandelaar het pad afgaat.

Als ik, gelijk Onze Lieve Heer op een wolk, vanuit mijn hoge duin ongezien het doen en laten van vossen en mensen gadesla, zie ik precies waardoor de vossen worden gestoord en hoe ze soms zonder veel moeite kunnen vermijden dat ze gezien worden. Zo waren er in een vallei op zo'n 300 meter naar het oosten drie jonge vossen aan het spelen, terwijl het moertje op de uitkijk zat. Hoewel de wind west was, hadden ze mij niet in de gaten, zowel door de afstand als door de hoogte van mijn observatiepost. Met mijn telescoop kon ik hen echter aardig volgen. Een wandelaar met zware schoenen aan en een kijker om zijn nek loopt krakend over het schelpenpad onder mij door. Hij loopt richting vossen, maar kan ze niet zien, doordat er een heuvel tussen zit. Als het pad afbuigt, verlaat hij dit en banjert verder door de dauwbraam, met de wind in de rug op het alerte moertje af. Even later staat hij op de plek waar zij zojuist nog stond en zoekt met zijn kijker de vallei af. Hij blijft nog een tijdlang staan, maar heeft uiteindelijk geen vos gezien. Een andere keer volgde ik een moertje met de kij-

ker, dat terugkomend van de jacht op weg was naar haar hol. Daartoe moest ze een wandelpad oversteken waar ze recht op afstevende. Op dat moment kwam er een wandelaar aan. Zelfs ik kon het kraken van de schelpen op een paar honderd meter afstand horen. Het was heel boeiend om te zien hoe het moertje het klaarspeelde om het pad over te steken zonder gezien te worden. Ze week daarbij maar weinig af van haar voorgenomen route, maakte gebruik van wat struiken en oneffenheden in het terrein, liep uiteindelijk op ongeveer tien meter voor de wandelaar uit enkele meters over het pad en verdween aan de overkant weer tussen de struiken. Doordat het pad ter plekke zowel sterk kronkelde als op en neer ging had de wandelaar de vos niet kunnen zien.

Mensen met honden aan de lijn kunnen soms verrassend weinig verstoren. Herhaaldelijk vertellen enthousiaste hondenuitlaters hoe zij samen met hun hond de mooiste vossenwaarnemingen doen, zonder dat de vos zich iets van de aanwezigheid van zijn doodsvijand aantrekt. Maar loslopende honden zijn echt een ramp. Door de lucht van vossen of konijnen kunnen ze plotseling wild worden en dan zijn ze heel moeilijk en pas na veel keren en geschreeuw weer bij de baas te krijgen. Meestal is pas een uur daarna de rust weer enigszins hersteld. Nog erger is het als mensen met meer dan één hond tegelijk onaangeliend op pad gaan. Zo was er tijdens mijn waarnemingsperiode een dame uit Wassenaar die bijna iedere dag met zeven onaangelijnde honden door Berkheide liep. Steeds tussen half acht en acht uur 's ochtends doorkruiste ze het territorium van 'mijn' gezin. Dat was dan meestal ook het einde van mijn waarnemingen voor die dag.

Kreatieve natuurbeleving met basisschoolkinderen

Tot tweemaal toe heb ik meegemaakt dat een vossen gezin verhuisde als gevolg van menselijke verstoring. In beide gevallen was ik trouwens mede schuldig aan die verstoring. Het ene geval betrof filmopnamen ten behoeve van de televisie; het andere een creatief natuurbelevingsprogramma met basisscholen.

Daarbij trekken we drie hele dagen van 9.00 uur

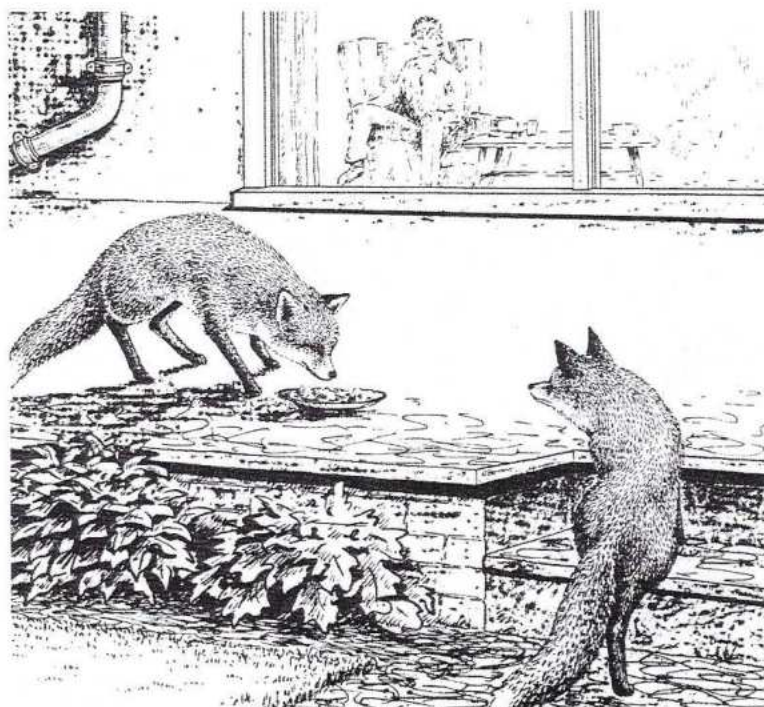
Een onbekende natuurfotograaf aan het werk in de Kennemerduinen (foto: Hans Schouten).

Een ontmoeting met jonge vosjes in de duinen in een onvergetelijke gebeurtenis (foto: Hans Schouten).

tot 15.15 uur met de kinderen door het duin, waarbij we ze op een ontspannen manier de natuur laten beleven en ze daar zo spelenderwijs mee vertrouwd maken. Dat gaat wel eens gepaard met wat onrust. In het begin van het seizoen hadden we vlak bij ons 'basiskamp' een speelplaats ontdekt van jonge vosjes en 's ochtends vroeg konden we daar tot acht uur vanuit een boom van genieten. Ik kon daar weer eens constateren dat een vos niet jaagt bij zijn eigen hol en dat vossen en konijnen daar vreedzaam naast elkaar leefden. Maar doordat we met de kinderen daar steeds langs moesten lopen zochten de vossen een andere plek op. Op een dag kwam ik om twaalf uur met acht kinderen weer langs die speelplaats en ik vertelde hen wat we gezien hadden. En opeens riepen ze: "Een vos, een vos" en ze renden ernaar toe. Gelukkig bleven ze bij een hekje staan. De vos keek om naar de kinderen, vond ze toch niet interessant genoeg, liep verder, pakte een konijn op het grasveld en liep er rustig mee naar de bosrand.

Het voeren van vossen is heel verleidelijk. Rond de meeste campings langs de kust wonen vrij tamme vossefamilies, waarvan sommige familieleden zelfs uit de hand eten (tekening: Guy Troughton)

Voor de kinderen was dat natuurlijk een unieke ervaring. Voor mijzelf was het de tweede keer dat ik kon waarnemen wat er gebeurde na een verhuizing als gevolg van een verstoring: de voor konijnen en grondbroeders veilige plek rond het hol werd opgeheven nadat het hol verlaten was en binnen een week werd er al gejaagd. Ik denk dat het voortplantingssucces van diverse potentiële prooi-soorten van de vos een stuk groter zal zijn als kan worden voorkomen dat de vossen tijdens de broedtijd worden verstoord.

Verboden te voeren!

Er zijn nog meer risico's verbonden aan ontmoetingen tussen mensen en vossen. En dan bedoel ik niet het gevaar dat vossen agressief zouden kunnen worden. Vossen vallen geen mensen aan! Het enige, waar ik wel bang voor ben als ik tot op vier meter van een vos sluip zonder dat hij dat merkt, is dat hij schrikt en wegrent, zodat ik het misschien voor langere tijd verknoeid heb. De duinwachters die ooit eens aanvankelijk melding hadden gemaakt van een vos die hen had aangevallen, bleken bij verdere navraag slechts verontrust geworden door het feit dat de vos niet wegliep. Nee, het grootste gevaar is, dat wij in de verleiding komen om vossen te gaan voeren. Zo ken ik een dame die een paar jaar achtereen met een koferbak vol oud brood naar de duinen reed, de boterhammen besmeerde met kattevoer en ze door de struiken zeilde, waar de jonge vosjes klaarzaten om ze op te peuzelen. Ook weet ik van villabewoners dat ze 's avonds eten klaarzetten in de tuin met een spotje er op gericht en dan hun kennissen uitnodigden om te komen kijken. Ik kan me dat allemaal heel goed voorstellen maar voor de vossen is het uiteindelijk niet zo best. Het kan ertoe leiden dat het bedelende halve huisdieren worden en het is zelfs mogelijk dat daardoor hun dichtheid in een natuurgebied onnatuurlijk hoog wordt. Laten we ons proberen te beheersen, opdat de vos nog lang een symbool kan blijven van de ongerepte natuur in ons mooie duingebied.

drs. G.J. de Bruyn is bestuurslid van Stichting Duinbehoud en als ecoloog verbonden aan de Rijksuniversiteit Leiden.